

Kazimierz KochmanInstytut Fizjologii Żywienia Zwierząt PAN,
Jabłonna k. Warszawy, pracownik emerytowany**Obecność sztuki w pozytywnym wychowaniu młodzieży
oraz jej ogromne znaczenie w całym wartościowym życiu**

„Jedynie prawda może być i jest niezłomnym fundamentem szczęścia tak poszczególnych ludzi, jak i całej ludzkości”

Św. Maksymilian Kolbe

„Potrzeba nieustannej odnowy umysłów i serc, aby przepełniała je miłość i sprawiedliwość, uczciwość i ofiarność, szacunek dla innych i troska o dobro wspólne, szczególnie o to dobro, jakim jest Ojczyzna”

Św. Jan Paweł II

„Naród ginie, gdy znieprawia swojego ducha, naród rośnie, gdy duch jego coraz bardziej się oczyszcza i tego żadne siły zewnętrzne nie zdołają zniszczyć”

Św. Jan Paweł II

W okresie edukacji szkolnej, uniwersyteckiej, a następnie w dalszym życiu człowiek myślący pozytywnie stara się uzyskać ważną i obiektywną wiedzę oraz wszystkie informacje, które mogłyby dobrze wykorzystać w ułożeniu własnego życia w taki sposób, aby było ono zarówno godne, ciekawe, atrakcyjne, jak i szczęśliwe. Życie godne to znaczy będące i mieszczące się w zasadach i najlepszych normach wartości humanistycznych. Udanażycie to znaczy takie, o którym można powiedzieć, że zapewnia wewnętrzne przekonanie o najlepszej samorealizacji, zadowoleniu i szczęściu. Taki człowiek pragnie być zarówno szczęśliwy, jak również gotowy do dawania szczęścia innym ludziom, pragnie pomnażać oraz rozpowszechniać dobre i pozytywne wartości.

Pragnienie szczęścia jest naturalnie obecne w każdym człowieku: „W granicach tej bezinteresowności, jaką wyznaczają sprawiedliwość i miłość, trzeba ustawić obiektywne interesy człowieka. Są to interesy, które nie kolidują z bezinteresownością, dlatego że wynikają z dążności bytu ludzkiego, z tego, co bezsprzecznie zdrowe w naturze człowieka. Czymś takim jest przede wszystkim dążenie do szczęścia. Jest ono czymś naturalnym i dlatego koniecznym: człowiek nie może szczęścia nie chcieć. Chce go więc stale i we wszystkim” (Św. Jan Paweł II, *Elementarz etyczny*).

Pragnienie człowieka, wyrażające się w ciągłym poszukiwaniu swojego, optymalnego miejsca na ziemi i w społeczeństwie, jest sprawą normalną, oczywistą i pozytywną, szuka on dobrego miejsca, w którym mógłby się najlepiej i najpełniej spełnić. W tym poszukiwaniu potrzebuje dobrych i sprawdzonych drogowskazów. Sztuka życia polega w dużej mierze na wybieraniu optymalnie właściwej drogi. Szanse życiowe i określone sprzyjające sytuacje na ogół się nie powtarzają, każda chwila życia może być uważana za chwilę jedyną i swoiście ważną, chociaż rzadko o tym pamiętamy.

Wartościowym drogowskazem do tych poszukiwań może być zarówno nauka, jak i sztuka. Nauka i sztuka są ludziom bardzo potrzebne, a nawet niezbędne, również na co dzień, do wzbogacenia ich umysłów we właściwą wiedzę teoretyczną i praktyczną.

William Faulkner, laureat nagrody Nobla w dziedzinie literatury, w 1950 roku określił to w sposób jednoznaczny:

Wierzę, że człowiek nie tylko przetrwa, ale i zwycięży. Jest nieśmiertelny nie przez to, że to on jeden spośród stworzenia ma głos niewyczerpany, ale ponieważ ma ducha zdolnego do współczucia, poświęceń i wytrwania. Obowiązkiem poety, obowiązkiem pisarza jest o tym właśnie pisać. Jego przywilejem jest wspomagać człowieka, krzepić jego serce, przypominać o męstwie, honorze i dumie, miłosierdziu i nadziei, współczuciu i poświęceniu, które były chwałą jego przeszłości. Głos poety nie może być tylko kroniką człowieka, musi być dźwignią, wsparciem, pomocą w przetrwaniu i w zwycięstwie.

Sztuka uczy umysł zespołu wartości samoistnych, zwraca uwagę na wartości nieinstrumentalne, wzbogaca w sposób istotny wrażliwość indywidualnego człowieka i poszerza jego horyzonty widzenia świata. Szczytowym osiągnięciem życia we wszystkich dziedzinach jest mądre, twórcze działanie, oryginalna twórczość wytwarzająca nowe, pozytywne wartości. Z tego stwierdzenia wypływa jednoznaczny wniosek, że każde życie posiada swoją dobrą rację istnienia i większy sens w takich procesach twórczych, które mogą i powinny, w odróżnieniu od twórczości artysty i uczonego, dokonywać się nieustannie, w każdym momencie życia wszystkich ludzi, w tworzeniu i rzeźbieniu własnego charakteru przez samego siebie i powiększaniu wymiarów oraz barwy swej osobowości dzięki podejmowaniu takiego wysiłku, który prawie zawsze daje efekt wytwarzania: dużo z małego, coś z niczego, co nieustannie pomnaża i wzbogaca już istniejące bogactwo otaczającego nas świata.

Sztuka nie podejmuje się współzawodniczyć z naturą w całej swej rozległości i głębi. Trzyma się powierzchni zjawisk przyrody, ale ma również swą własną głębię i moc; krystalizuje najwyższe momenty tych znajdujących się na powierzchni zjawisk, uznając w nich praworządność, doskonałość harmonijnych proporcji, najwyższe piękno, wzniosłość namiętności, godność znaczenia (Goethe).

Człowiek tworzy sztukę tak jak tworzy naukę, moralność czy przedmioty i w ten sposób pogłębia swój kontakt ze światem i urzeczywistnia możliwości, jakie stawia przed nim życie, dlatego sztuka jest ludziom zawsze bardzo potrzebna.

Obecnie, w wyniku wielkiego dialogu różnych kultur, problem trwałości i zmienności w sztuce zyskuje nowe znaczenie. Coraz bardziej nabiera znaczenia

istnienie wartości podstawowych, a także zmienność ich artystycznej oprawy oraz środków wyrazu artystycznego. Ta bardzo istotna prawda została w sposób niezwykle wnikliwy i trafny sformułowana przez francuskiego poetę i krytyka Charlesa Baudelaire'a:

Piękno składa się z elementu wiecznego, niezmiennego, którego ilość jest nader trudna do określenia, i elementu zmiennego, zależnego od okoliczności, którym jest mowa, moralność i namiętność, wzięte oddzielnie lub wszystkie razem. Bez tego drugiego elementu, który jest niby opakowanie niebiańskiego przysmaku, zabawne, podniecające i zaostrzające apetyt, pierwszy byłby niestrawny, nie dający się ocenić, niewłaściwy i obcy naturze ludzkiej. Wątpię, czy można znaleźć jakikolwiek przykład piękna, nie składającego się z tych dwu elementów. Dwoistość sztuki jest nieuniknioną konsekwencją dwoistości człowieka.

Upodobania człowieka i jego sposób odbioru świata świadczą o nim w specyficzny i wieloraki sposób. Są świadectwem zarówno jego wykształcenia i kultury, erudycji w odpowiedniej dziedzinie, a także dokumentem indywidualnej osobowości. Podstawowa wiedza jest potrzebna każdemu wykształconemu człowiekowi i z tej racji kształcenie kultury estetycznej zarówno przez zdobycie bezpośredniej wiedzy, jak i obcowanie z jej wytworami, nie wymaga dodatkowego uzasadnienia. Człowiek bez wykształcenia kulturalnego nie jest człowiekiem w pełni swych możliwości. Na określonym poziomie erudycji i kultury dochodzą również do głosu upodobania zindywidualizowane jako przejaw swoistego stylu życia czy własnej, niepowtarzalnej osobowości. Człowiek wykształcony ma nie tylko pełne prawo, lecz również obowiązek dokonywania wyborów, manifestowania swych preferencji oraz personalizowania własnego życia w wymiarze duchowym i materialnym. Wybory i preferencje umacniają własną odrębność, tak jak wykształcenie podkreśla wspólnotę z innymi ludźmi. Spotkanie z samym sobą interpretujemy zatem jako sposób odczuwania własnej wielowymiarowości zarówno w stosunku do swojego zakorzenienia, jak i w stosunku do własnych perspektyw i marzeń. Człowiek jest istotą rozwijającą się i wzbogacającą, otwartą ku wartościom i spełniającą się w ich doświadczeniu. Sztuka stanowi źródło i następstwo równocześnie; człowiek wyraża siebie w sztuce, a następnie odnajduje siebie w różnych jej wytworach. Dla codzienności możliwością jest wszystko, co niezwykle dla życia jednowymiarowego – blask i urok wielowymiarowości. Możliwość to otwarcie człowieka, rozluźnienie krępujących go sztywnych schematów, ujawnienie i rozwinięcie spontaniczności życia uczuciowego oraz pobudzenie wyobraźni. Jednakże możliwość taka powinna również zawierać pewną ważną granicę, ograniczającą i wyznaczoną horyzontem jednostkowego człowieczeństwa. Wzbogacenie siebie jest procesem twórczym, jest to twórczość odmienna od twórczości artysty dążącego do stworzenia wielkiego dzieła sztuki. Twórcze wzbogacenie siebie, bliskie samorealizacji, nawiązuje do bardzo powszechnego rozumienia twórczości artysty, który proponują współczesne kierunki filozofii wychowania. Koncepcja twórczości o takim znaczeniu pojawiła się na tle hasła swobodnego i spontanicznego rozwoju jednostki ludzkiej, obok koncepcji takich jak wolność, aktywność i spontaniczność. Powstała całkowicie nowa koncepcja postaci człowieka jako istoty zdolnej do swobodnej i spontanicznej

aktywności twórczej, a przykładem tych możliwości twórczych stały się autentyczne, rozwijające się przejawy twórczości dziecięcej. Dzięki sztuce poznajemy nowe wymiary i możliwości człowieczeństwa, nasz własny obraz zostaje bardzo wzbogacony. Sztuka ujawnia jakości należące do sfery intymnych przeżyć różnych ludzi, fikcyjnych i rzeczywistych, jakości, które bez sztuki nie stałyby się zrozumiałe. To może doprowadzić z kolei do utrwalenia własnej tożsamości, intensywniejszego poznawania samego siebie i pełniejszej samoakceptacji. W bogatym zwierciadle sztuki człowiek lepiej odczuwa własną niepowtarzalność i wyjątkowość, doznaje radości z tego faktu, jak również zwraca uwagę na wszystko, co go łączy z innymi ludźmi. W tym procesie dokonuje się egzystencjalne przebudzenie osobowości, pełniejsze uświadomienie sobie wymiarów własnego istnienia. Wzbogacenie własnego życia to przede wszystkim nadawanie mu charakteru naszej własnej, unikalnej indywidualności i korzystne uczestnictwo w różnych sytuacjach nieraz tylko pozornie mało istotnych. Duże znaczenie dla takiej indywidualnej postawy ma umiejętność percepcji, która niekoniecznie musi mieć charakter wyłącznie wizualny. Percepcja to umiejętność wrażliwego odczuwania, które oczywiście bardzo często rozpoczyna się od wizualnego postrzegania. Wrażliwe obcowanie ze sztuką stwarza możliwość spostrzegania i rozumienia języka uczuć, odnoszącego się do dynamiki ludzkiego doświadczenia, do subtelnej i wysublimowanej rzeczywistości symboli tworzonych przez człowieka. Oglądanie obrazów i słuchanie muzyki to nie tylko wprowadzanie się w określoną rzeczywistość wartości artystycznych, edukacji kulturalnej, ćwiczenie wrażliwej percepcji, umiejętności dostrzegania szczegółów i spójnych całości, sensu i intencji, swoistej filozofii zawartej w wielu dziełach sztuki, tak często ukrytej pod pozorami i subtelnymi detalami, przy pierwszym spojrzeniu pozbawionymi godnego uwagi znaczenia. Postrzeganie form i kolorów, rozumienie anegdotycznego aspektu utworu, jego charakteru spektakularnego winny być uzupełnione umiejętnościami przenikania w jego głąb i odczytywania tego, co określonemu dziełu daje niejednokrotnie szczególne, niepowtarzalne znaczenie. Nawet najbardziej wyostrojony i niezwykle subtelny zmysł wzroku wymaga dużego współdziałania z wrażliwością i własnym intelektem. Życie twórcze jednostki to nieustanne odnawianie stosunków z otoczeniem, otwieranie się na świat, twórcze i piękne otwieranie się ku drugiemu człowiekowi. Postawa twórcza utożsamia się zatem z postawą zmieniającą się ruchem myśli, subtelnymi uczuć, wyrafinowanej wyobraźni, z wielką chęcią i potrzebą działania zmieniającego wszystko na lepsze i piękniejsze. Postawa otwarta charakteryzuje całkowitą, w pełni ukształtowaną osobowość człowieka, dla którego wielka wrażliwość na zjawisko postrzegalnej rzeczywistości zewnętrznych oraz wewnętrznych ludzkich przeżyć spleta się harmonijnie z umiejętnością sprawnego myślenia i działania oraz wyciągania trafnych wniosków. Twórcza wrażliwa percepcja może dotyczyć nie tylko wyglądków i jakości, lecz także proporcji i stosunków, związków przyczynowych, a więc może sięgać i dotykać wymiaru ludzkiego doświadczenia moralnego i społecznego. Sztuka pozwala indywidualnemu człowiekowi na utożsamienie się z przeżyciami innych ludzi, wzbogaca bardzo nasze posiadane doświadczenia o doświadczenia postaci fikcyjnych. Możliwość sztuki służącej konkretnemu człowiekowi w pogłębianiu jego samowiedzy i samorealizacji są olbrzymie i posiadają wielkie znaczenie.

Obecnie jest propagowany pogląd, że gdy żyjemy w czasach działania techniki konkretów, a co najwyżej aktywności społecznej, to tylko te aktywności oraz wartości mają istotne znaczenie i są zupełnie wystarczające dla człowieka. Z przeciwnej strony jednakże nabierają coraz większych sił i argumentów, przeciwstawne do nich i coraz liczniejsze, głosy stojące twardo w obronie humanistycznej postawy człowieka, człowieczeństwa idealnego, subtelnego i wrażliwego na odbiór wartości. Wtedy nabiera niezwyklej wagi sztuka, jej ogromna potrzeba i znaczenie. Poezja jest uzasadniona również jej wielowiekową obecnością i tradycją. Większość wybitnych myślicieli uważa, że sztuka nie tylko wiąże się z urzeczywistnieniem ideału moralno-społecznego, lecz także stanowi istotną, niewzruszoną i podstawową gwarancję istnienia idealnej natury człowieka, to znaczy pięknej natury duchowej, wysublimowanej, wrażliwej i moralnej. Takiej natury człowieka oczekuje od jednostek ludzkich społeczeństwo i harmonia współżycia w wielkich aglomeracjach miejskich oraz w zespołach produkcyjnych, które mogłyby ją wykorzystać do pełnego harmonijnego rozwoju i wykorzystania najlepszych sił twórczych umysłu ludzkiego w praktyce.

Nasz Geniusz muzyczny – Fryderyk Chopin w swoich listach smakował sens słów, dobierając je niesłychanie trafnie. Umiejętność doboru określeń i naturalny dowcip wskazują na to, że słuch muzyczny ujawniał się u Chopina również w budowaniu frazy językowej. Pisząc, używał cudownej polszczyzny inteligentkiej Warszawy. Był wielkim artystą również w dziedzinie języka.

Wielki polityk i mówca rzymski Marek Tulliusz Cynceron uczynił z języka wielki żywioł i wielką sztukę. O historii powiedział: „Každy wie z całą pewnością, ponieważ jest to kategorycznie oczywiste, że pierwszą i niewzruszoną zasadą historii narodu jest to, by nic fałszywego nie odważyła się powiedzieć, a następnie by do powiedzenia czegoś prawdziwego nie zabrakło jej odwagi, by przy pisaniu nie powstało żadne podejrzenie o zbytnią życzliwość lub niechęć. Te podstawowe prawa historii są znane wszystkim i powinny być ściśle stosowane. Takie nauki i prawa kształcą umysł w młodości, w starości budzą zachwyt, w szczęściu są ozdobą, w przeciwnościach schronieniem i pociechą, zachwycają w domu, nie przeszkadzają poza domem, towarzyszą w podróży, na wieś się z nami udają. Historia jest świadkiem czasów, świadkiem prawdy, życiem pamięci, nauczycielką życia, posłanką przeszłości („*Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia veritatis*”, Cynceron, *De Oratore* II 9,36).

Zapamiętajmy te słowa.

Piękne życie, wrażliwe na sztukę, jest wielkim dobrem nie tylko dla jego posiadacza, lecz, należy to mocno podkreślić, stanowi także skarb dla rodziny, lokalnej społeczności i Ojczyzny.

Poeci i pisarze podkreślają z wielkim naciskiem i troską, że ich misja jest spełniona wówczas, gdy w społeczeństwie istnieje wzajemne poszanowanie obywateli i harmonia społeczna. Przytaczam dwie spośród licznych wypowiedzi:

Eliza Orzeszkowa:

„Nie kocha swojej Ojczyzny ten co gardzi jakąkolwiek częścią swego narodu”.

Stefan Żeromski:

„Ojczyzna to samo życie. Jak krew bije w tętnach, jak serce w piersiach uderza, jak myśl w mózgu przepływa, tak w nas żyje Ojczyzna”.

„Człowiek to rzecz święta, której krzywdzić nikomu nie wolno”.

Literatura

1. Badinter Elizabeth. 1983. *Émilie, Émilie*. Paris: Flammarion.
2. Gracjan Baltazar. 2004. *Brewiarz dyplomatyczny*. Warszawa: Wydawnictwo „PAX”.
3. Kardynał Stefan Wyszyński. 2001. *Druga kromka chleba*. Warszawa: Wydawnictwo Stefana Wyszyńskiego „Soli Deo”.
4. *O Chopinie słów kilka*. 2010. Warszawa: Wydawnictwo MG.
5. Wojnar Irena. 1984. *Sztuka jako „podręcznik życia”*. Warszawa: Nasza Księgarnia.

Streszczenie

Podczas edukacji szkolnej i uniwersyteckiej odczuwamy bardzo silne pragnienie, narastające z wiekiem, aby wykorzystać nasze myślenie i wrażliwość w celu uszczęśliwienia siebie i dawań szczęścia innym.

Należy podkreślić radosną akceptację obecności sztuki wśród nas, która w życiu i wychowaniu młodego człowieka jest bardzo pożądana.

Aktywne obcowanie ze sztuką i jej intymna bliskość umożliwiają wzajemne zbliżenie się, a często utożsamienie z życiem i przeżyciami innych ludzi, posiadanie wpływu na jakość naszego umysłu, naszą wrażliwość, emocje, zachowanie, lepsze zrozumienie sytuacji niezwykłych i rzadkich.

Sztuka wypełnia obszary myśli słabo zagospodarowanych lepszą percepcją piękna, posiadania właściwej oceny otoczenia i świata.

Sztuka pozwala na skuteczne wewnętrzne wołanie oraz na intymną odpowiedź na to wołanie, jest wprost konieczna do naszego normalnego życia i aktywności, aby funkcjonować lepiej i subtelniej. W procesie pozytywnej edukacji młodzieży, w rozszerzaniu horyzontów postrzegania i odczuwania oraz właściwego rozumienia i przyswajania odcieni i niuansów myślenia, sztuka jest bardzo użyteczna i pożądana.

Jest ona konieczna w pozytywnym wychowaniu młodzieży, w kształtowaniu osobowości człowieka z bardzo licznych powodów.

Słowa kluczowe: nauka, sztuka, postawa twórcza, uczucia, wartości

Abstract

During the school education and in later life, the children discover in themselves very strong and increasing desire utilizing the possessing wisdom to present happiness to themselves and other persons beside the objective and new informations on the world. Therefore, it is rational to have a glance on the role of art and its presence in the human population and the role playing during education and during adult life. Active co-existence of art with other activities together and in the intimacy which percuits to both men and women to tighen the relations with the feelings to understand better each other in normal and in the extraordinary situations.

Art fills the fields in mind which is weakly explored, permits better perception of beauty, helps better understanding of the world. It permits also better accommodate the inner call and intimate responds to this call. Directly speaking, it is necessary in our normal life and activity, to functioning better and active.

During the positive young education, the perception of art is more subtle with the proper differentiation of shadows and very small details. Art is necessary during the whole life for many, many positive reasons.

Keywords: science, art., creative attitude, feelings, values